

NAKON
OSAMDESET
GODINA

12/07/2023

GALERIJA

SKD PROSVJETA

Program

SRIJEDA, 12. 7. / 20.00 H

Otvorenje izložbe: 'Goran: nakon 80 godina'

Govore:

Milorad Pupovac

Ksenija Marinković

Enes Kišević

Goran Čolakhodžić

Nastup akademskog zbora I.G. Kovačić

ČETVRTAK, 13. 7. / 19.00 H

Predavanje Gorana Miloradovića:

Smrt Ivana Gorana Kovačića: činjenice, interpretacije, mit

PETAK, 14. 7. / 20.00 H

Projekcija igranog filma 'Ivan Goran Kovačić', režija Ljubiša Ristić, glavna uloga Rade Šerbedžija, produkcija RTZ (HRT), 1979. godina

Goran: nakon 80 godina

Trodnevna multimedijalna manifestacija 'Goran: nakon 80 godina' održava se povodom 80. godišnjice smaknuća velikog hrvatskog pjesnika Ivana Gorana Kovačića, koji je ubijen u partizanima 12. jula/srpnja 1943. u okolici Foče. Okosnicu manifestacije čini izložba posvećena Goranovoj poeziji. Uz fotografije, arhivske televizijske materijale HRT-a i RTS-a, izložena su ratna i poslijeratna izdanja te grafičke mape Goranove antiratne poeme 'Jama' s radovima umjetnika Ede Murtića, Zlatka Price, Frane Baće, Pabla Picassa.

Ivan Goran Kovačić

(110 — 80)

Rođen 21. marta 1913. Umoren 12. jula 1943. Rođen je pred Prvi rat, klaonicu vojnika (jedinствeno ispričanoj u Krležinim pripovijetkama). Umoren u Drugom ratu, klaonici civila (neponovljivo ispjevanoj u njegovoj poemi *Jama*). Rođen u ljubavi roditeljskoj, a umoren u mržnji 'bratskoj' (poput premnogo mnogih u njegovo i naše vrijeme).

Naš prijatelj Petar Lađević podsjetio me krajem maja ove godine da će uskoro u dan biti 80. godišnjica Goranova smaknuća. (Nakon proboja na Sutjesci 1943. godine, iznemoglog Gorana i ranjenog dr. Simu Miloševića zarobila je četnička formacija u selu Vrbiце pokraj Foče. Potom ih je

ubio pripadnik te formacije Borivoje Blagojević, i sam ubijen u emigraciji 1975. godine.) Još mi je Petar rekao da *smo* mu *dužni* i da bi bio red da mu se odužimo barem fototipskim izdanjem prve ilustrirane mape *Jama 1944* s 26 litografija Zlatka Price i Ede Murtića. Kao što sam odmah shvatio tko smo to mi, tako mi je u istom trenu bilo jasno u čemu je njegov i moj dug.

Potruga za originalnim primjerkom Pricine i Murtićeve mape Goranove *Jame* u koju sam se dao nakon razgovora s Petrom bila je optimistična. Uostalom, kao i sve s Pjerom Bilićem, pouzdanim sveznadarom i antikvarom, a naročito potrage za rijetkim knjigama. Na žalost ne i ostvariva u vremenu koje smo imali na raspolaganju. Zato sam sredinom juna nazvao Petra i rekao mu: 'fototipsko izdanje *Jame 1944*, objavit ćemo iduće godine, na njezinu 80. godišnjicu, a ove ćemo godine prirediti izložbu svih dostupnih nam Goranovih mapa'. U trenutku dok sam mu to govorio imali smo samo mapu Frane Baće *Jame 1948*, koju je objavio Nakladni zavod Hrvatske, na petu godišnjicu pjesnikove smrti. I imali smo Davorku Perić, našu suradnicu iz skd 'Prosvjeta'.

Od sredine juna zajedno s Davorkom tragao sam i otkrivao meni do tad nepoznate i iznova otkrivao meni već poznate stvari u vezi s Goranovom poemom i poemama o njoj, koje su je pretvarale i pretvaraju do danas u poemu nad poemama.

Najprije smo zajedno otišli u legendarni atelje Ede Murtića i obrazložili svoje namjere njegovu sinu Ranku, direktoru Zaklade Murtić. Tu smo našli i više nego što smo tražili. Našli smo potpisani primjerak mape *Jama 1944*. (kasnije smo u zagrebačkom antikvarijatu Bibliofil pronašli još jedan primjerak i otkupili ga za postojeći Arhiv Srba i budući Muzej Srba u Hrvatskoj). Mape koju je, kako piše

na mnogim mjestima, Murtić 1944. poslao trojici vođa svjetske antifašističke koalicije, po primjerak svakom, Roosveltu, Churchillu i Staljinu, te autoru *Guernice* Pablu Picassu (prema drugoj verziji o takvim su se stvarima brinuli Anđelko Malinar, Vladimir Nazor i Marko Ristić). Ranko se veoma potrudio da nam predstavi mapu *Jama 1982*. Ede Murtića i Zlatka Price. Novo izdanje, čija se godina objavljivanja podudara s četrdesetom godišnjicom Goranova i Nazorova odlaska u partizane 29. decembra 1942., jedinstvene grafike zrelog Murtića i zreloga Price (prema Nazorovu zapisu poticaj za taj odlazak došao je od Antuna Augustinčića posredstvom Gorana) jedinstvene grafike i bez padobranske svile kojom je bila obložena mapa *Jame 1944*. U Edinom ateljeu našli smo i seriju, mapu grafika *Diva la muerte 2000*, koja je posvećena Krleži i njegovu antiratnom pismu. O tome, nadam se, više 2024.

U tekstu književnika i kolumnista zagrebačkog Expressa Josipa Mlakića naišao sam na prva saznanja o *La fosse commune 1948*, izdanju *Jame* na francuskom. Marko Ristić, u to vrijeme ambasador FNRJ u Francuskoj, i krug njegovih prijatelja nadrealista Louis Aragon i Paul Éluard, te Pablo Picasso zaslužni su za to izdanje. Aragon je otvorio vrata svoje *La bibliothèque française*, Ristić je napisao predgovor, Éluard pjesmu *Tombeau de Goran Kovatchitch* (*Grob Gorana Kovačića*, koju je preveo Jure Kaštelan), a Picasso napravio bakrez. Tako je i on prepjevao *Jamu* i s Éluardom napravio njezinu neponovljivu četvrtu monomapu. Na žalost, najveći dio izdanih primjeraka (110 + 10 za autore, prevodioce i izdavača) propao je u rascjepu izazvanom Informbiroom. Rascjepu između Tita i Staljina, Ristića i Aragona, jugoslavenskih i francuskih komunista. Kroz taj će rascjep propasti i Petar Komnenić, komandant 3. bataljona 5. crnogorske proleterske brigade, kojem je Goran

predao sedam svojih pjesama otkucanih na pisaćoj mašini a redigiranih autorovom rukom. Ista ruka je napisala da je pjesma *Naša sloboda* posvećena ovom čojstvenom ratniku i revolucionaru. Čovjeku za kog se jedno vrijeme vjerovalo da mu je Goran povjerio svoj rukopis *Jame*.

Prvo što smo pomisli bilo je to da bi u ostavštini Marka Ristića mogao biti primjerak *La fosse commune 1948*. Potvrdu te mogućnosti dobili smo brzo iz Srpske akademije nauka i umetnosti, koja čuva njegov legat, a jednako brzo je Davorka zatražila i dobila digitalnu kopiju iz Arhiva SANU. Samo bez Picassova bakroreza. Isto se dogodilo i s primjerkom za koji smo kasnije saznali da ga je zagrebački antikvar Dominović darovao Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Kako je s legatom Fadila Ekmečića, poznatog pariškog knjižara i galerista, koji je navodno također posjedovao jedan primjerak, zasad ne znamo. Tragajući na svoj način, Davorka je ubrzo ušla u trag digitalnom formatu bakroreza. Tako smo kompletirali sve četiri poznate Goranove mape.

Tokom večere na terasi beogradskog restorana 'Vuk' Sinan Gudžević (književnik, prevodilac i kolumnist u 'Novostima') i Goran Babić (pjesnik koji je prema vlastitim riječima odbrao da će živjeti 'tamo gdje je nesreća najveća') vodili su jedan od onih razgovora u kojem oni zaborave na one oko sebe, a oni koji ih slušaju zaborave na svijet oko sebe. U trenutku kad je njihov zaborav nas okolnih jenjao, ispričah im kako smo i s kojom namjerom kompletirali Goranove *Jame*. Tu negdje Goran spomenu da je Ljubiša Ristić snimio film o Goranu. To što je Goran spomenuo i drugi su kasnije potvrdili. Hrvatska radio televizija, uz svesrdnu komunikaciju našeg kolege Eugena Jakovčića iz Srpskog narodnog vijeća, pronašla je u svojoj arhivi i ustupila nam za cjelovečernje prikazivanje

Ljubišin film *Ivan Goran Kovačić*, snimljen 1979. godine u produkciji Televizije Zagreb. Gorana igra Rade Šerbedžija, a u ostalim ulogama su Ena Begović, Petar Božović, Darko Čurdo, Milan Gutović i Zaim Muzaferija. Zahvaljujući Davorkinoj i Eugenovoj daljnjoj komunikaciji ušli smo u trag dvama dragocjenim televizijskim svjedočanstvima o Goranu: HRT-ovoj emisiji *Jedan dan u Goranovu Lukovdolu* (1971), za koju je scenarij napisao Jure Kaštelan, a sugovornici su Dragutin Tadijanović (brinuo o imenu i djelu Goranovu), Vojin Bakić (podigao spomenik s amfiteatrom u Lukovdolu te dizajnirao medalju za laureate Goranova proljeća), Dobriša Cesarić, i Goranov brat Oto, kao i emisiju Radio-televizije Srbije *Ratni atelje Zlatka Price* u kojoj govore on i Edo Murtić. 'Stanoviti H. H.' selektirao je video fragmente filma Ljubiše Ristića koje će posjetio izložbe moći pogledati prije njegove cjelovite projekcije završne večeri izložbe.

Za sve vrijeme potrage za mapama i filmovima (ovdje treba spomenuti i ranije nespomenutu televizijsku seriju Televizije Zagreb *Nepokoreni grad* i njezinu 7. epizodu 'Čamac na kupi', u kojoj Gorana glumi Enes Kišević, a Nazora Izet Hajdarhodžić) Davorka je tragala za izdanjima same *Jame* koja su u hiljadama primjeraka objavljena u Bariju, a potom u Beogradu nekoliko mjeseci prije mape, kao i ona koja su objavljena nakon nje u Delnicama, Topuskom, Crnoj Lokvi i drugdje. U tom traganju skupljala je i druga Goranova djela, kao i djela o njemu. Skupila je zavidnu i dragocjenu malu biblioteku. Također je zahvaljujući susretljivosti Hrvatskog povijesnog muzeja prikupila malu digitalnu fototeku Goranovih fotografija, ponajviše onih iz partizanskog perioda. Posebno značajnom čini mi se selekcija nagrada Goranova proljeća, među kojima je i ona Miljenka Jergovića, plakata koje je za Proljeće radio Ivan Picelj i — Goranov vijenac koji je izradio Vojin Bakić.

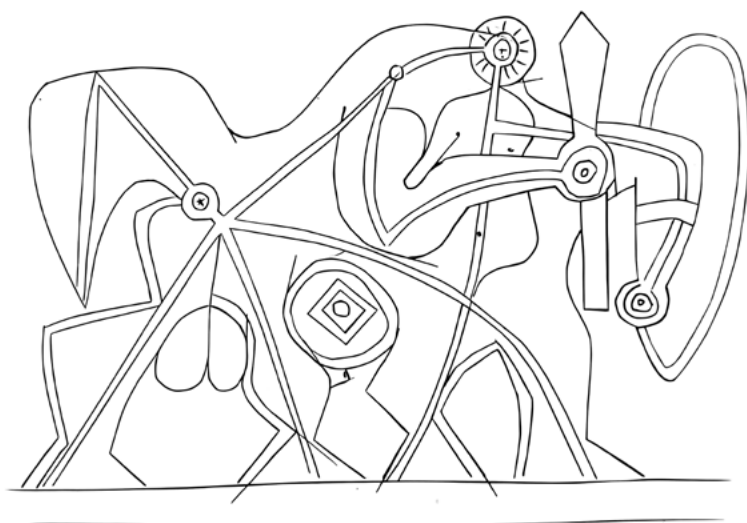
Obilježavanje 80. godišnjice njegove smrti ne bi bilo potpuno bez rasprave o narativnoj konstrukciji, legendi i mitu o Goranu, naročito o njegovu smaknuću i grobu. Zato će predavanje dr. Gorana Miloradovića (koji se kao i mnogi drugi požrtvovno prilagodio našim kratkim rokovima i brzim odlukama) o tome značajno upotpuniti naš pristup sjećanju na Gorana.

Osim Gorana barem su još dva Gorana u ovom tekstu. Da je posrijedi velika većina drugih imena mala je vjerojatnost da bi to bilo tako. Budući da je ime Goran među visoko učestalim imenima u postjugoslavenskom, naročito posthrvatskosrpskom jezičnom prostoru, onda ova dva Gorana nisu slučajno završila u našem tekstu. Ponegdje se navodi da je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća ime Goran bilo među prvih pet, ponegdje među prvih deset, a ponegdje među prvih sto. Književnik Vule Žurić, u svojem odličnom tekstu o svim Goranovim smrtima, objavljenom prije koji dan na portalu rts oko, navodi primjer kako se ime Goranovo počelo širiti već potkraj drugog svjetskog rata. Tanasije Mladenović, pjesnik beogradski kojeg je Goran sreo u Bihaću, bilježi kako mu se školski drug iz okolice Smedereva 'potkraj 1944. ili početkom 1945.' obratio da ga pita koje ime da dade svojem tek rođenom sinu. Tanasije mu je navodno bez razmišljanja rekao: 'Goran'. Sam Goran nije mogao ni slutiti da će odabirući sebi pored krsnog imena Ivan i ime Goran to ime odabrati i za desetke hiljada drugih.

Na kraju, jer ne valja kad nema kraja, naš se Eugen tragajući za podacima i kontaktima o već spomenutom Petru Komneniću, susreo s pitanjem svoje prijateljice: 'Šta je i on Srbin?' Mislila je na Gorana. Moguće da ga je to pitala zato što joj je Eugen rekao kako 80. godišnjicu obilježavaju

Srpsko narodno vijeće i SKD 'Prosvjeta'. To je očito naivno pitanje impliciralo razgraničenje, impliciralo je što je čije i tko se ima pravo baviti kime. Goran je veoma dobro znao što je i čiji je. Kao što i mi znamo. Goran je međutim jedan od onih slučajeva čija se pripadnost ne može utvrđivati ni jednostranim mjerilom jezičnog ili literarnog etnofiletizma, ni jednostranim mjerilima jezične ili literarne statolatrije. Njegova je *Jama* bez tih granica i kao svoju mogu je osjećati svi koji prema drugima osjećaju dug i dužnost. Oni koji to ne mogu, a danas to ne mogu premnogi, teško da mogu razumjeti Gorana i njegovu poetiku koja je ispevana na visovima antiratne etike. Za te visove važe neka druga mjerila. Ne ni mjerila književnog etnofiletizma, ni mjerila literarne statolatrije.

Milorad Pupovac

Picasso

- 17 - 11 - 19 - 1947 - 1948

Pablo Picasso, bakropis, 1947.
digitalna kopija stranice knjige
La fosse commune, 1948.

Jama i rupa

Za moju već poodavno omatorjelu generaciju, Ivan Goran Kovačić (nadalje ИГК) bio je i ostao prvenstveno pjesnik 'Jame', tog najznačajnijeg spjeva novije hrvatske lirike. Znali smo napamet (to će reći, naizust) svih deset njezinih pjevanja, što ovi današnji možda i ne znaju. Kad su devedesetih godina došla ružna vremena, u zrak je odletjelo ne samo tri hiljade partizanskih obilježja, nego i mnogo hiljada knjiga vezanih za NOV (vidjeti 'Knjigocid'). 'Jama',

međutim, nije mogla odletjeti, iščiliti, nestati, izgubiti se, iščeznuti kao što je iščeznuo njezin autor. Poezija je katkad jača od kamena i smrti pa kad naiđe period buke i bijesa te razbojnici dođu na svoje, sruše se i moćne stamene piramide ali ne i nježni stihovi, hijeroglifi.

‘Jamu’, tj. njen original, tj. Goranov rukopis, sačuvali su, navodno, dvojica: Vjekoslav Afrić (tako tvrdi službena povijest umjetnosti) i Petar Komnenić (kako kaže ona druga, neslužbena povijest). O Afriću se više zna (ja na primjer ne znam je li bio na Tjentištu sa Simom Miloševićem), a o Petru Komneniću bi mnogo više umjela reći Petrova rupa na Golom otoku (nazvana njegovim imenom), da nije zatrpana. Kako više nije živ nijedan od onih koji su sa Petrom u toj rupi tavorili, ostaje da vjerujemo Goranovoj posveti na pjesmi ‘Naša sloboda’, koja je objavljena 1946. godine (i nikad više), a posveta glasi: ‘Petru Komneniću’.

Ako malo (ili nedovoljno) znamo o Goranovoj poetskoj / autorskoj raboti, još ćemo manje znati o njegovu prevodilačkom poslu, a iz knjige pod naslovom ‘Prevodi strane lirike’ (objavio Nakladni Zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1947.) vidimo da je 167 preveo pozamašnu količinu engleske lirike (pjesnici: Shakespeare, Herrick, Pope, Blake, Burns, Rogers, Wordsworth, Coleridge, Savage Landor, Lamb, Campbell, Moore, Cunningham, Byron, Shelley, Keats, Hood, Barret Browning, Tennyson, Browning, Meredith, Rossetti, Bridges, Bourdillon, Yeats, Davies, de la Mare, Chesterton, Masfield, Campbell, Joyce, Wolfe, Brooke, Golding).

Ne navodim nekoliko nedotjerana prijevoda engleskih autora, ali je pored njih (i francuskih simbolista) preveo i Remboa, Samaina, Maeterlincka, Lubicka, te Sergeja Jesenjina i Slovence (Gradnika, Golia i Kocbeka).

Sve ovo da se vidi kako 'u šumu' nije otišao nikakav
bašibozluk već jedno od većih evropskih imena tog i
današnjeg doba. O grafici u potonjim izdanjima 'Jame' nije
moje da sudim, ali jest moje da citiram možda i ponajbolju
Goranovu pjesmu, po meni tužbalicu, a po naslovu 'Moj grob':

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grama šum,

Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.

Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njegov niskog tornja zvon,

Da ne dopre do njegov pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.

Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njegov, neprobojan, strm.

Nitko da ne dođe, do prijatelj drag –
I kada se vrati, nek poravna trag.

Evo je prošlo osamdeset godina i znamo za pjesmu,
a ne znamo za grob.

Goran Babić

Autor koncepta izložbe: Milorad Pupovac

Kustosica izložbe: Davorka Perić

Asistentica kustosice izložbe: Vesna Janković

Selektori programa: Milorad Pupovac, Davorka Perić, Hrvoje Hribar

Tehnički postav: Vedran Grladinović, Marin Kovačević, Dino Vuković

Izdavač: Srpsko narodno vijeće (SNV)

Za izdavača: Milorad Pupovac

Dizajn: Parabureau / Tena Križanec, Igor Stanišljević

Naklada: 100

Promidžba i odnosi s javnošću: Eugen Jakovčić

Organizatori manifestacije: Srpsko narodno vijeće (SNV)

i Srpsko kulturno društvo (SKD) Prosvjeta.

Podržao: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH

Zahvaljujemo se:

skup 'Ivan Goran Kovačić', Kseniji Marinković, Enesu Kiševiću, Goranu Čolakhodžiću, obitelji Murtić, Jasmini Jugo Prica, Hrvatskoj radioteleviziji (HRT), Radioteleviziji Srbije (RTS), Hrvatskom povijesnom muzeju, Narodnoj biblioteci Srbije, Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti, Bibliofilu, Hrvoju Hribaru, Petru Lađeviću, Goranu Babiću, Damiru Ruljančiću, Sandru Đukiću, Siniši Tataloviću, Daliborki Momčilović, Kristini Boršić, Slobodanu Živkoviću.

**SNV
CHB**

PODRŽAO: URED ZA LJUDSKA PRAVA
I PRAVA NACIONALNIH MANJINA VLADE RH